

ΤΙΜΗ 5€

ΤΕΥΧΟΣ 85 • ΜΑΡΤΙΟΣ 2018

the books' journal

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ • ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΤΕΧΝΕΣ • ΙΔΕΕΣ • ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Editorial
Το βρώμικο 2018

Marianne Moore

Μια θέση για το γνήσιο

Ανθολόγηση, επιμέλεια, κείμενο: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
Μεταφράσεις: ΟΡΦΕΑΣ ΑΠΕΡΓΗΣ, ΑΝΤΩΝΙΑ ΓΟΥΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ,
ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΟΥΚΑΣ, ΛΕΝΙΑ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, ΛΕΝΑ ΚΑΛΛΕΡΓΗ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΩΤΟΥΛΑ,
ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΜΗΤΑΣ, ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ
ΜΥΓΔΑΛΗ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΛΗΣΙΩΤΗΣ, ΘΟΔΩΡΗΣ ΧΙΩΤΗΣ

Ούτε καθαρή ούτε έξοδος
ΠΑΝΟΣ ΚΑΖΑΚΟΣ

Κινδυνεύει η Ελλάδα απ' την Τουρκία;
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

Μακεδονικό, εθνικολαϊκισμός και ταυτότητα
Α. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, Π.Κ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ, Σ. ΚΟΥΡΟΥΖΙΔΗΣ, Κ. ΚΑΡΑΚΩΤΙΑΣ

Στην αρχή ήσαν τα μαθηματικά
ΔΗΜΗΤΡΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΑΕΚ, το 1968 και η Ελλάδα
ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΜΒΑΚΑΣ

Οι πιο σκοτεινές ώρες του Τσώρτσιλ

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΛΙΩΤΗΣ-ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΦΥΛΛΗΣ, ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΑΚΗΣ

Οι πιο σκοτεινές ώρες του Ουίνστον Τσώρτσιλ

Από τον ΚΩΣΤΑ ΛΑΛΙΩΤΗ και τον ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΙΦΥΛΛΗ

Τον Μάιο του 1940, κι ενώ η χιτλερική Γερμανία εισβάλλει στη Γαλλία, ο Ουίνστον Τσώρτσιλ αναλαμβάνει πρωθυπουργός, επικεφαλής της βρετανικής κυβέρνησης εθνικής ενότητας, αντιμετωπίζοντας τη δυσπιστία του βασιλιά και την επιφυλακτικότητα των βουλευτών του ίδιου του κόμματός του. Είναι από τους ελάχιστους που πιστεύουν ότι η Βρετανία πρέπει να πολεμήσει τον Χίτλερ. Η ταινία δίνει το έναυσμα για πολλές συζητήσεις γύρω από τις δημοκρατικές αρχές, τον πατριωτισμό, την ελευθερία και τα χαρακτηριστικά του πολιτικού ηγέτη. [TBJ]

1.

Διπολικός, άλλοτε σε μανία και άλλοτε σε βαθιά κατάθλιψη. Αλκοολικός, καπνιστής, βουλμικός. Αντιφατικός, αμφίθυμος, τζαναμπέτης, εγωπαθής, ανεμόμυλος, ισχυρογνώμων, κυνικός, κυκλοθυμικός, σαρκαστικός. «Αν ήμουν σύζυγός σας, θα σας έβαζα δηλητήριο στο ποτήρι», του λέει τσιριχτά η λαίδη Άστορ. «Κι εγώ, αν σας είχα σύζυγο, θα το έπινα ευχαρίστως», απαντάει καλόκαρδα πρόσχαρος. («Σερ, είστε μεθυσμένος», του είχε επισημάνει κάποια άλλη κυρία. «Κι εσείς κυρία μου είστε άσχημη. Αλλά το πρωί, εγώ θα είμαι νηφάλιος, ενώ εσείς θα είστε άσχημη μια ζωή».)

Τα παραπάνω επίθετα, και πολλά άλλα, ψιθύριζαν οι σύντροφοί του στο Συντηρητικό Κόμμα, όταν διέσχισε τους διαδρόμους της Βουλής των Κοινοτήτων. «Κατεβάζει εκατό ιδέες την ημέρα και οι 96 είναι για πέταμα», ψιθύρίζει ο υποκόμης Χάλιφαξ στον τέως πρωθυπουργό Τσάμπερλαιν, στην ταινία *Οι πιο σκοτεινές ώρες*. Και με το δίκιο του:

Αυτός δεν ήταν που, το 1918, οδήγησε στη σφαγή το στρατό της Κοινοπολιτείας, στην Καλλίπολη, ως πρώτος λόρδος του Ναυαρχείου;

Αυτός δεν στήριξε τον βασιλιά Εδουάρδο, όταν όλη η νομενκλατούρα των Ανακτόρων τον ανάγκασε σε παραίτηση λόγω της σχέσης του με την αμερικανίδα ερωμένη του, που ήθελε να την κάνει βασίλισσα;

Αυτός δεν εγκατέλειψε το κόμμα του για να προσχωρήσει στους φιλελεύθερους του Λούντ Τζωρτζ, για να επανακάμψει κατόπιν;

Αυτός δεν χαιρέτισε, με τις γνωστές αντιφάσεις και παλινδρομήσεις του, την ανάληψη της εξουσίας στην Ιταλία από τον Μουσοσολίνι, μετά την εισβολή των Ιαπώνων στη Μαντζουρία, στο πλαίσιο του αντικομ-

Ο Γκάρυ Όλντμαν στο ρόλο του Ουίνστον Τσώρτσιλ, στην *Πιο σκοτεινή ώρα*.

μουνισμού του; («Ο καπιταλισμός έχει ένα μόνιμο ελάττωμα: την άνιση κατανομή του πλούτου. Ο σοσιαλισμός έχει μόνο ένα προτέρημα: την ίση κατανομή της φτώχειας», έλεγε.)

Ναι. Αυτός ο ίδιος όμως ήταν που βρέθηκε, μόνος σχεδόν, στην αντιπολίτευση όταν οι νικητρίες δυνάμεις και η Μεγάλη Βρετανία ανέχθηκαν την καταπάτηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών από το ανερχόμενο «τέρας της μπυρραρίας του Μονάχου» (Αν ο Χίτλερ εισέ-

βαλε ποτέ στην κόλαση, θα έκανα τουλάχιστον μία θετική τοποθέτηση υπέρ του διαβόλου στη Βουλή μας», είχε πει ο Τσώρτσιλ).

Την περίοδο εκείνη οι πάντες έκλειναν τα μάτια στους μαζικούς εξοπλισμούς της ναζιστικής πλέον Γερμανίας, στην προσάρτηση της Ρηνανίας και της Αυστρίας. Όταν ο Τσάμπερλαιν κατέβαινε περιχαρής τις σκάλες του αεροπλάνου μετά την υπογραφή στο Μόναχο της Συνθήκης Ειρήνης, κουνώντας υπερήφα-

Η πιο σκοτεινή ώρα (Darkest Hour). Έγχρωμη δραματική ιστορική ταινία αγγλικής παραγωγής 2017, σε σκηνοθεσία Joe Wright. Σενάριο: Anthony McCarten. Παίζουν: Gary Oldman, Lily James, Kristin Scott Thomas, Ben Mendelsohn, Lily James, Ronald Pickup, Stephen Dillane. Παραγωγή: Perfect World Pictures, Working Title Films. Διάρκεια: 125'

νος ένα χαρτί υπό τις ιαχές των εκπροσώπων της Βουλής, του Τύπου και του λαού, τους ανακουφισμένους, ειρηνόφιλους και κουρασμένους Βρετανούς, αυτός ήταν ριζικά αντίθετος, μόνος και όρθιος. Φώναζε «ο τρελός λαγός», κραύγαζε, κατήγγελλε την τύφλωση των στρουθοκαμήλων πολιτικών κάτω από τις αποδοκμασίες όλων. Όλων!

Ο Τσώρτσιλ βροντοφώναζε, με πίστη στη δημοκρατία και την ελευθερία, πόσο αναξίοπistos είναι ο Αδόλφος, με τις πολεμικές ιαχές του, τις βάρβαρες προκλήσεις του, με τις αρνήσεις και τους αφορισμούς του στους δημοκρατικούς θεσμούς, στις ατομικές και τις συλλογικές ελευθερίες, στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες εθνών και λαών. Επισήμαινε πόσο ψεύτης και δολοφόνος είναι ο Χίτλερ, παραπέμποντας στις γνωστές παράνοιές του για το πεπρωμένο της Αρίας Φυλής, για την παγκόσμια εβραϊκή συνωμοσία και για την ανάγκη απόκτησης ζωτικού χώρου για το χιλιόχρονο Ράιχ. Ο Τσώρτσιλ ήταν μόνος, σχεδόν. Εισπράττοντας ειρωνικά σχόλια με άθλια υπονοούμενα από τους δικούς του, τους Συντηρητικούς, και πολεμική από την ειρηνόφιλη Εργατική αντιπολίτευση.

Τελικά ποιος είχε δίκιο; Πάντως, λίγο μετά, η Συνθήκη του Μονάχου έγινε κουρελόχαρτο. Η κατάληψη της Τσεχίας έδειξε τον Χίτλερ ως τον μεγάλο ψεύτη, που στο κεφάλι του είχε ένα δεύτερο θανάσιμο σχέδιο: την κατάληψη της Ευρώπης και το Ολοκαύτωμα. Οι Τσέχοι χαρακτήρισαν τους Βρετανούς της Συνθήκης προδότες. Δεν μάσησαν τα λόγια τους.

2.

Το κείμενό μας αυτό δεν φιλοδοξεί σε καμία περίπτωση να υποκαταστήσει είτε τις αναλύσεις των κρι-

τικών του κινηματογράφου είτε τις εμπεριστατωμένες αναλύσεις των Ιστορικών. Το κείμενό μας αναφέρεται σχηματικά και αποσπασματικά στα «καπρίτσια» της ιστορίας, στις αμφιθυμίες των ηγετών, στις «σκοτεινές ώρες» των μεγάλων αποφάσεων, στα μεγάλα διλήμματα για τα «εάν» της ιστορίας, με αναφορά στον Ουίνστον Τσόρτσιλ. Την έξοχη ταινία του σκηνοθέτη Τζο Ράιτ την είδαμε μαζί αρκετές φορές, γιατί πυροδοτούσε ένα διαχρονικό και αντιπαραθετικό φιλικό διάλογό μας για τα «καπρίτσια» και τα «εάν» της ιστορίας.

Αδιαμφισβήτητα, η ταινία είναι εξαιρετική και συγκλονιστική, αν και έχει αρκετές ιστορικές αποσιωπήσεις, ανακρίβειες και αναντιστοιχίες. Όμως, υπάρχει κάτι άλλο, πέρα από το ταλέντο του σκηνοθέτη και πέρα από τη θαυμαστή ηθοποιία του Γκάρντ Όλντμαν. Είναι οι στιγμές που, εστιάζοντας στη Βρετανία, αποκαλύπτουν τις πολιτικές παλινωδίες και τις αμφισβησίες του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, μαζί με τις θανάσιμες αμφιβολίες του πριν τελικά ληφθεί η Μεγάλη Απόφαση – για την είσοδο της Μεγάλης Βρετανίας στον πόλεμο. Αυτές καταγράφονται σαν μια κινηματογραφική φούγκα σε τρία μέρη, συνδεδεμένες με τις τρεις εμφανίσεις του Τσόρτσιλ στην Βουλιά.

Από τα εκατοντάδες βιβλία, από τα δεκάδες κινηματογραφικά έργα, τις τηλεοπτικές σειρές και τα ντοκιμαντέρ, αξιολογούμε τέσσερις ταινίες οι οποίες απομονώνουν όχι μια αλλά τέσσερις περιόδους σε αντίστοιχες «σκοτεινές ώρες» από την πολυκύμαντη διαδρομή του Τσόρτσιλ, την πλούσια βιογραφία του και τη δική του Ιστορία για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Η Ιστορία θα είναι καλή μαζί μου, επειδή σκοπεύω να την γράψω ο ίδιος, είχε δηλώσει ο Τσόρτσιλ γεμάτος αυτοπεποίθηση). Παραλείπουμε να αναφερθούμε στις πρόσφατες ταινίες που αναφέρονται στα γεγονότα της εποχής, αλλά όχι στον Τσόρτσιλ, τη *Δουνκέρκη* και το φιλμ *Their Finest*, με το μοναδικό συγκινησιακό φορτίο.

3.

Ας αρχίσουμε από την πρώτη και παλαιότερη ταινία με τίτλο, *The Gathering Storm*.¹

Ένας εκπληκτικός ηθοποιός της γενιάς μας, ο Άλμπερτ Φίννεϋ και η Βανέσσα Ρεντγκρέιβ στο ρόλο της συζύγου του, μας μαγεύουν περιδιαβάζοντας την αγγλική ύπαιθρο. Εκεί

1941. Ο πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ επιθεωρεί τα ερείπια του Καθεδρικού Ναού του Κόβεντρυ, ο οποίος καταστράφηκε σε έναν από τους σφοδρούς γερμανικούς βομβαρδισμούς, το βράδυ της 14ης προς 15 Νοεμβρίου 1940.

καταφεύγει ο Τσόρτσιλ για να δαμάσει την κατάθλιψή του από την αεργία και την έλλειψη αναγνώρισης. Ζωγραφίζει μόνο τοπία. Χτίζει τούβλινους τοίχους. Ταΐζει γουρούνια («Μία γάτα κοιτάει προς τα κάτω για να δει έναν άνθρωπο και ένας σκύλος κοιτάζει ψηλά για να δει έναν άνθρωπο. Αλλά ένα γουρούνι κοιτάζει τον άνθρωπο στα μάτια και βλέπει έναν όμοιο του».) «Γουρουνάκι μου» τον αποκαλεί χαϊδευτικά η γυναίκα του, η Κλέμι, και απαξιωτικά «γουρούνι» οι συνάδελφοί του.

Η πρώτη σκηνή της ταινίας αυτής, σε μια σχεδόν άδεια Βουλή των Κοινοτήτων όπου εκλέγεται με τους Τόρις, είναι μια θλιβερή και άτονη ομιλία για την απώλεια των Ινδιών. «Έχω τελειώσει», λέει στη γυναίκα του. Κι εδώ αρχίζει η πρώτη «σκοτεινή ώρα», που κράτησε σχεδόν μια δεκαετία. Στο τέλος του φιλμ, επιστρέφει θριαμβευτής ως πρώτος λόρδος του Ναυαρχείου, όταν δικαιώνεται στις προβλέψεις του για την πορεία του ναζισμού. «Ο Ουίνστον επιστρέφει», αυτό είναι το μήνυμα που κυκλοφορεί πριν από την άφιξή του στο υπουργείο.

Η δεύτερη ταινία (*Τσόρτσιλ*)² εστιάζει στις τρεις ημέρες πριν από την απόβαση στη Νορμανδία.

Οι Αμερικανοί συμμετέχουν πλέον στον πόλεμο και ο στρατηγός Αϊζενχάουερ αναλαμβάνει την αρχιστρατηγία όλων των συμμαχικών δυνάμεων. Ο Τσόρτσιλ αναλώνει τις δυνάμεις του για να ματαιώσει την

D-day. Θεωρεί πως είναι λάθος η απόβαση που θα στοιχίσει χιλιάδες ζωές. Οι στρατηγοί, μαζί και ο δικός του στρατηγός Μοντγκόμερι, ο Μόντι που συνέτριψε την «αλεπού της ερήμου», του βγάζει γλώσσα. Τον καλεί να μην ανακατεύεται στα στρατιωτικά. Ποιον, αυτόν που έσωσε το στράτευμα στη Δουνκέρκη! Δεν αντέχει τον παραγκωνισμό, την ταπείνωση. Επισκεπτεται τα αγήματα. Τον κυνηγάνε να μη μιλήσει στους στρατιώτες. Κάνει ολόκληρη παράσταση ενώπιον του βασιλέως. Χαμογελάει, όταν αναβάλλεται για μια δυο μέρες η απόβαση λόγω σφοδρής κακοκαιρίας.

Οι «σκοτεινές ώρες» επανέρχονται. Σχεδόν τον θέτουν υπό επιτήρηση. Η απόβαση στέφεται με απόλυτη επιτυχία. Παρ' όλα αυτά, αμέσως, αυτός ως πρωθυπουργός απευθύνει ραδιοφωνικό μήνυμα με τον «δικό» του ανεπανόλητο τρόπο, συνεγείροντας τους ακροατές στο πατριωτικό, αλλά και ρεαλιστικό του μήνυμα. Δεν έχει τελειώσει ο πόλεμος ακόμη. Και οι θυσίες θα είναι ακόμα πιο μεγάλες.

Η τρίτη ενσάρκωση στην οθόνη του Τσόρτσιλ είναι στην τηλεοπτική σειρά *The Crown - Το Στέμμα*.³

Η σειρά περιγράφει την ιστορία από τη στέψη της νεαρής και άπειρης Βασιλίσσας Ελισάβετ. Για μεγάλη χρονική περίοδο, ο Ουίνστον Τσόρτσιλ συνοδεύει και συμβουλεύει τη βασίλισσα, μέχρι την παραίτησή του. Πάντα αντιπαθής στους αυλι-

κούς, με όλα τα χαρακτηριστικά του να αναδεικνύονται στη διάρκεια της πρωθυπουργίας του, μέχρι άλλη μια «σκοτεινή ώρα»: την αναγκαστική παραίτηση, αυτού του εμφυλωτή και νικητή του πολέμου, λόγω γήρατος. Κι εδώ η αποχαιρετιστήρια ομιλία του είναι αυτοσαρκαστική και κυνική. Εγωκεντρική και πνευματώδης.

Αλλά ας έρθουμε στην τελευταία ταινία, την πολυσυζητημένη *Πιο σκοτεινή ώρα*.

Η ταινία αυτή αρχίζει με την «αποκατάσταση». Την ολοκλήρωση του ονείρου του Τσόρτσιλ να γίνει πρωθυπουργός και να συντρίψει τον πανίσχυρο Χίτλερ. Την πρωθυπουργία δεν του την προσφέρει το κόμμα του, αλλά η ιστορική ανάγκη και η απαίτηση του Εργατικού Κόμματος για το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας, διότι η Μεγάλη Βρετανία αναγκάζεται να κηρύξει τον πόλεμο στους ναζιστές, όταν η Γερμανία εισβάλλει στην Πολωνία και τη διαμοιράζει με τη Σοβιετική Ένωση, μέσα από τη συγκυριακή λυκοσυμμαχία Χίτλερ - Στάλιν, όπως αυτή σηματοδοτήθηκε από το σύμφωνο Μολότωφ-Ρίμπεντροπ. Στο μεταξύ, οι ορδές των γερμανών ναζί και των ιταλών φασιστών έχουν εισβάλει, αιφνιδιαστικά και απρόκλητα, για να κατακτήσουν την Ελλάδα, τις χώρες των Βαλκανίων και, στο Βορρά, τη Νορβηγία, ενώ προωθούν την επέλασή τους στο Βέλγιο, την Ολλανδία και τη Γαλλία.

«Μα καλά», λέει ο βασιλιάς Γεώργιος, «δεν υπήρχε άλλος;» Ο Τσόρτσιλ τα έχει κάνει όλα μαντάρα, από την Καλλιόπη μέχρι τη Νορβηγία. Ο παραιτούμενος Τσάμπερλαιν απαντά ότι η επιλογή δεν ήταν δική του. Η δική του επιλογή και του κόμματος των Τόρις ήταν ο υποκόμης Χάλιφαξ, προσωπικός φίλος του Γεωργίου και «ειρηνόφιλος» μέχρι το μεδούλι, έτοιμος για διάλογο και συμφωνία με τον Χίτλερ. «Τον Τσόρτσιλ τον επέβαλε η αντιπολίτευση». Οι φιλελεύθεροι και οι Εργατικοί. «Αυτόν εμπιστεύονται, διαφορετικά δεν συμμετέχουν στην κυβέρνηση».

Ο βασιλιάς τον καλεί και του αναθέτει το σχηματισμό της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Όταν του φιλάει το χέρι ο νέος πρωθυπουργός, «ο τραυλός βασιλιάς» επιδεικτικά σκουπίζει το χέρι του πίσω από την πλάτη του. Ένας δικός του ψιθυρίζει στον Τσόρτσιλ: «Είναι έκπληξη. Όλοι περίμεναν τον Χάλιφαξ». Και αυτός απαντάει πικρόχολα: «με διάλεξαν για να τον εκδικηθούν!»

Όλα αυτά τα χρόνια ο Ουίνστον «βόγγαε» ως αποσυνάγωγος, σιγ-

ματισμένους, αποξενωμένους στο περιθώριο της κεντρικής πολιτικής σκηνής. Στην αρχή ασκούσε κριτική από άποψη, στη συνέχεια ύψωνε τους τόνους και με στοιχεία που τον προμήθευαν δυο δικοί του άνθρωποι από υπηρεσίες. Στοιχεία φωτιά. Άφησαν τον Χίτλερ να εξοπλίζεται αμελώντας να προετοιμαστούν. Στο έδαφος η συντριπτική υπεροχή σε μηχανοκίνητες θωρακισμένες μεραρχίες του Γκουντέριαν και στον αέρα η Λουφτβάφε του «χοντρο-Γκαϊρινγκ» δίνουν την υπεροχή στον “Blitzkrieg”, τον πόλεμο αστραπή. Την ίδια ώρα, οι βρετανοί ειρηνιστές πρότειναν διαρκώς τη μείωση των δαπανών για το στρατό, στην απελπισμένη προσπάθεια του κατευνασμού και της ψευδαίσθησης για την επιδίωξη της ειρήνης. *«As ενθυμούμεθα τούτο, η αδυναμία μας –στην αεροπορία– δεν αφορά μόνο τους εαυτούς μας, αφορά και τη σταθερότητα της Ευρώπης», έλεγε ματαίως ο Τσώρτσιλ.*

Η ώρα της κρίσης πλησιάζει. Σε λίγες ημέρες θα παραδίδονταν το Βέλγιο και η Ολλανδία. Η γραμμή Μαζινώ θα κατέρρεε και, μαζί με αυτή, ήρθε η νομοτελειακή υποταγή της Γαλλίας, σε συνδυασμό με το περιβόητο «ρουιγκουί», το «γιατί» (να πολεμήσω;) της πλειονότητας των γάλλων πολιτών.

Οι «σκοτεινές ώρες» για τον Τσώρτσιλ διαρκούν τέσσερις ημέρες. Τότε που διαψεύδονται όλες οι προβλέψεις του. Η Ολλανδία πέφτει, το Βέλγιο συνθηκολογεί και η Γαλλία του Βισύ ετοιμάζει την παράδοση. Το σύνολο σχεδόν του βρετανικού στρατεύματος βρίσκεται παγιδευμένο στη Δουνκέρκη. Ο αμερικανός πρόεδρος Ρούσβελτ αρνείται κάθε στρατιωτική βοήθεια. Από τα μέλη του Πολεμικού Συμβουλίου, άλλοι τον προτρέπουν και άλλοι τον πνέζουν φορτικά, καταναγκαστικά, να δεχτεί την πρόταση του υπουργού Εξωτερικών, Χάλιφαξ, για προσφυγή στις υπηρεσίες του Μουσοσολίνι προκειμένου να αρχίσουν διαπραγματεύσεις με τον Χίτλερ και παύση των εχθροπραξιών. Πιέζεται να δεχτεί τη σύναψη ενός Συμφώνου Ειρήνης. Ενός κατ’ ευφημισμόν Συμφώνου Ειρήνης, για να ξορκίσουν την αδυναμία τους, την ήττα τους, την υποταγή τους, την εθνική, πολιτική και πολιτιστική ταπείνωσή τους.

Μια πολύ έντονη σκηνή της ταινίας είναι όταν ο Τσώρτσιλ μπαίνει στην προσωπική του τουαλέτα, με το μπουκάλι ούισκι και το κρυστάλλινο ποτήρι του. Τηλεφωνεί απεγνωσμένα και ικετεύει τον Ρούσβελτ. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ,

22 Ιουλίου 1944, Καν, Νορμανδία. Ο πρωθυπουργός Ουίνστον Τσώρτσιλ επισκέφτηκε την περιοχή όπου έγινε η στρατηγικής σημασίας, πετυχημένη απόβαση των συμμαχικών δυνάμεων, στις 6 Ιουνίου 1944, και μίλησε στους βρετανούς και καναδούς κομάντος, στη γέφυρα Γουίνστον του ποταμού Ορν. Μικρή λεπτομέρεια: ο Τσώρτσιλ ήταν αντίθετος στην απόβαση, ωστόσο οι επιφυλάξεις του ήρθαν στην πράξη, λόγω της εξέλιξης του πολέμου, που πλέον βάδιζε προς το τέλος με τη ναζιστική Γερμανία να ηττάται.

δεσμευμένος με τις αποφάσεις της Γερουσίας, αρνείται κάθε βοήθεια. Η απάντησή του ήταν πρωτοφανής: *«ελάτε στα σύνορα με τον Καναδά, για να σύρετε τα αεροπλάνα στον Καναδά χωρίς μηχανικά - τεχνικά μέσα αλλά μόνο με ένα κοπάδι άλογα».* Επιστρέφει στο Πολεμικό Συμβούλιο συγχυσμένος και αποκαρδιωμένος.

Για μερικές ώρες, αλλάζει τακτική και, φαινομενικά, υποκύπτει στις πιέσεις του Χάλιφαξ και του Τσάμπερλαϊν. Προσπαθεί να υπαγορεύσει στη γραμματέα του τη διακήρυξη προς το Κοινοβούλιο και το λαό. Την πρόταση για διαπραγματεύσεις. Όμως δεν μπορεί, καταρρέει. Οι λέξεις τον εγκαταλείπουν, μουρμουρίζει και τραυλίζει ακατάληπτα.

Φαίνεται ότι αυτή την πρόταση ήταν αδύνατο να την υπηρετήσει, ήταν πέρα από τη σκέψη του και την πίστη του, πέρα από τις δυνάμεις του.

Ο από μηχανής οεός, ο βασιλεύς, εμφανίζεται τότε στο σπίτι του. «Είμαστε πια μόνοι», λέει ο Τσώρτσιλ αποκαρδιωμένος. Ο Γεώργιος του απαντά με απρόσμενη αποφασιστικότητα, σταθερότητα και καθαρότητα: «Εγώ δεν πάω στον Καναδά. Δεν είμαστε μόνοι, πρωθυπουργέ, έχουμε ο ένας τον άλλον. Μίλα με το λαό σου».

Έτσι, ενώ το Πολεμικό Συμβούλιο συνεδριάζει για να εγκρίνει την

πρόταση προς τον Μουσοσολίνι, προκειμένου εκείνος να μεσολαβήσει προς τον Χίτλερ για την υπογραφή ενός Συμφώνου Ειρήνης με ταπεινωτικούς όρους για τη Μεγάλη Βρετανία, οι πολιτικοί αρχηγοί και οι στρατηγοί ψελλίζουν: «χάσαμε τον πρωθυπουργό» και αναρωτιούνται: πού είναι «ο Γέρος»;

Την ίδια ώρα, αυτός ο ξεροκέφαλος «Γέρος» ήταν στο μετρό, διαλεγόταν με τους βρετανούς πολίτες – σε μια κινηματογραφικά δυνατή σκηνή, που όμως ιστορικά δεν επιβεβαιώνεται. Ο Τσώρτσιλ επιστρέφει με το μετρό στο Γουεστμίνστερ, παρακάμπει τους καταπονημένους στρατιωτικούς και τους «συμβιβασμένους και πονηρούς πολιτικούς» και απευθύνεται στην Κάτω Βουλή, την οποία συνεγείρει με τον μνημειώδη λόγο του, στον οποίο απηύθυνε και την ιστορική φράση: “We will never surrender...”.

Θα πολεμήσουμε στη Γαλλία, θα πολεμήσουμε στις θάλασσες και στους ωκεανούς, θα πολεμήσουμε με αυξανόμενη αυτοπεποίθηση και δύναμη στον αέρα, θα υπερασπισθούμε το νησί μας, όποιο κι αν είναι το κόστος. Θα πολεμήσουμε στις ακτές, θα πολεμήσουμε στους διαδρόμους προσγείωσης, θα πολεμήσουμε στα χωράφια και στους δρόμους, θα πολεμήσουμε στους λόφους, δεν θα παραδοθούμε ποτέ.

Είναι η στιγμή που ο υπουργός Εξωτερικών, ο υποκόμης Χάλιφαξ, ψιθυρίζει: «μόλις επιστράτευσε τις λέξεις στην υπηρεσία του πολέμου».

4.

Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σε κάποια ερωτήματα που αναπόφευκτα γεννιούνται.

Υπάρχει ιστορική αλήθεια; Η απάντηση είναι απλή. Όχι. Μπορείτε να βρείτε εύκολα όλες τις ιστορικές ανακρίβειες σε πλήθος δημοσιευμάτων. Από την επιστράτευση του στόλου των περίπου χιλίων ιδιωτικών πλοιαρίων για την εκκένωση της Δουνκέρκης τα οποία μετέφεραν το στρατό στην Αγγλία μέχρι τη σκηνή του μετρό όπου συνομιλεί «με τον απλό λαό».

Είναι αξιόλογα και τα τέσσερα έργα που προαναφέρθηκαν; Δεν μπορούμε να σχολιάσουμε. Ο Τσώρτσιλ όμως όλων των φιλμ που περιγράψαμε, όπως τον υποδύονται οι εξαιρετικοί ηθοποιοί, από τον Άλμπερτ Φίνεϋ μέχρι τον Γκάρυ Όλντμαν, έδωσαν τον καλύτερο εαυτό τους.

Υπάρχει σχέση με το Brexit; Τα τρία από τα τέσσερα φιλμ που αναφέραμε γυρίστηκαν την τελευταία διετία. Ωστόσο, σύμφωνα με αφιερώματα και αναλυτικά άρθρα στα βρετανικά ΜΜΕ, τον Τσώρτσιλ ως «εμφυλωτή» και «πατέρα» της νίκης ενάντια στον Χίτλερ τον διεκδικούν με επιλεκτικό

Η Ιστορία πίσω από την ταινία

Από τον ΣΤΕΦΑΝΟ ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΑΚΗ

Η ταινία *Darkest hour* (*Η πιο σκοτεινή ώρα*), που προβάλλεται στις κινηματογραφικές αίθουσες, επικεντρώνεται στις δραματικές ώρες του Μαΐου-Ιουνίου 1940, εκεί που για πολλούς κρίθηκε η τύχη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Η ανάληψη της πρωθυπουργίας του Ηνωμένου Βασιλείου από τον Ουίνστον Τσώρτσιλ, η απόφαση να αποσυρθούν τα βρετανικά στρατεύματα από τη Δουνκέρκη και η ιστορική πολεμική ομιλία του Τσώρτσιλ στη Βουλή όπου ανακοίνωσε την απόφαση για κήρυξη του πολέμου είναι τα γεγονότα όπου εξετάζονται στην ταινία.

Το σενάριο και η σκηνοθεσία της ταινίας δείχνουν προσοχή στα ιστορικά συμβάντα, επιμένοντας στις ιστορικές λεπτομέρειες, παρά τα μυθοπλαστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες της δραματοποίησης (κορυφαίο από τα στοιχεία αυτά, η σκηνή όπου ο Τσώρτσιλ συνομιλεί με πολίτες στο μετρό, χάρη στους οποίους πειθείται για την τελική απόφασή του). *Η πιο σκοτεινή ώρα*, στο σύνολό της, αν και πετυχαίνει το σκοπό της να μεταφέρει τους θεατές στην κρισιμότητα εκείνων των ημερών και των καθοριστικών επιλογών που έγιναν, χάνει αναπόφευκτα μερικές κρίσιμες ιστορικές λεπτομέρειες, ενώ θυσιάζει κάποιες άλλες στην ανάγκη αφήγησης της μεγάλης εικόνας. Θα προσπαθήσουμε να δούμε τα γεγονότα εκείνων των ημερών με τη μεγαλύτερη δυνατή ιστορική ακρίβεια, για να γνωρίζουμε τελικά ποια απ' αυτά απεικονίστηκαν επαρκώς στην ταινία και ποια όχι, επιλέγοντας δέκα σημεία:

I. Ο Νέβιλ Τσάμπερλαιν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής πρωθυπουργός και ιδιαίτερα αγαπητός στο εσωτερικό του Συντηρητικού Κόμματος, ακόμα και καθ' όλη τη διάρκεια του «Πολέμου του Λυκόφωτος», όπως ο ίδιος αποκαλούσε την περίοδο πριν από την επίσημη είσοδο της Βρετανίας στον πόλεμο. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ, όντως, δεν απολάμβανε ιδιαίτερη δημοτικότητα, ήταν όμως ο μοναδικός πολιτικός που είχε απορρίψει τη συμφωνία του Μονάχου η οποία, επί της ουσίας, αντί για ειρήνη είχε ανοίξει τις πύλες του πολέμου, δίνοντας τη δυνατότητα στο Χίτλερ να εισβάλει σε Τσεχοσλοβακία και

Λονδίνο, 1940. Ο βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσώρτσιλ (1874-1965) φορά στρατιωτικό κράνος στη διάρκεια ενός γερμανικού βομβαρδισμού.

Πολωνία.

II. Δεν ήταν τελικά ούτε η εισβολή του Χίτλερ στην Τσεχοσλοβακία ούτε στην Πολωνία, ούτε η «δυσσοίωση νωθρότητα» του, κατά το χαρακτηρισμό του Τσώρτσιλ, που προκάλεσαν την παραίτηση του Τσάμπερλαιν, αλλά η αποτυχημένη βρετανική εκστρατεία στη Νορβηγία για να την προστατεύσουν από τους Γερμανούς, την οποία ωστόσο είχε επιμεληθεί προσωπικά ο Τσώρτσιλ. Κατά κάποιον τρόπο, ο Τσώρτσιλ υπονόμωσε, έστω και άθελά του, τον προκάτοχο του.

III. Όντως, το πρώτο φαβορί για τη διαδοχή του Τσάμπερλαιν ήταν ο Λόρδος Χάλιφαξ και όχι ο Τσώρτσιλ, που ως πρώτος λόρδος του Ναυαρχείου επιβαρυνόταν με κάποιες λανθασμένες αποφάσεις. Όμως, ο Τσάμπερλαιν και ο Χάλιφαξ είχαν πληγεί λόγω της επιλογής του κατευνασμού εκ μέρους τους. Και ενώ ο πόλεμος ήταν προ των πυλών, ένας μόνο τον πίστευε: ο Τσώρτσιλ. Στις 10 Μαΐου 1940, ο Τσώρτσιλ είναι πρωθυπουργός και, περιγράφοντας με κάπως δραματοποιημένο τρόπο, στις *Αναμνήσεις* του, τα συναισθήματα του, γράφει:

Επιτέλους, είχα την εξουσία να κατευθύνω ολόκληρο το σκηνικό. Ένωθα σαν να περπατούσα

με το πεπρωμένο και ότι όλη η προηγούμενη ζωή μου δεν ήταν παρά μια προετοιμασία για αυτή την ώρα και για αυτή τη δοκιμασία.

IV. Η ομιλία του, στις 13 Μαΐου 1940, όπου υποσχέθηκε «αίμα, μόχθο, δάκρυα και ιδρώτα» (blood, oil, tears and sweat), δεν έγινε δεκτή με τον ενθουσιασμό που περιγράφεται στην ταινία. Αντίθετα, οι συντηρητικοί βουλευτές προσέβλεπαν σε επάνοδο του Τσάμπερλαιν και θεωρούσαν ότι η θητεία του Τσώρτσιλ θα ήταν μικρή. Προφανώς, η στήριξη που του παρείχε ο Γεώργιος Β' διαιδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην εδραίωσή του. Ήταν η στιγμή που ο βρετανός μονάρχης σκεφτόταν ακόμα και να διαφύγει στο Καναδά, ωστόσο επέλεξε τελικά να πολεμήσει.

V. Κρίσιμο ρόλο που αναδεικνύεται και στη ταινία είχε το πολεμικό συμβούλιο. Ο Τσώρτσιλ το μετέτρεψε σε ένα ευέλικτο πενταμελές όργανο με τρεις Συντηρητικούς (τον ίδιο, τον Τσάμπερλαιν και τον Χάλιφαξ) και δύο Εργατικούς, τον μετέπειτα πρωθυπουργό Άτλι και τον Γκρήγγουντ. Το πολεμικό συμβούλιο που, όπως είναι φανερό, δεν ελεγχόταν από τον Τσώρτσιλ, έδινε ένα ισχυρό μήνυμα ενότητας και, βέβαια, διασφάλιζε την απαραίτητη κοινοβουλευτική

πλειοψηφία. Οι αποφάσεις του πολεμικού συμβουλίου ήταν καθοριστικής σημασίας, ειδικά τις πρώτες μέρες της ασταμάτητης γερμανικής προέλασης.

VI. Η πτώση ουσιαστικά χωρίς μάχη της Γαλλίας επέφερε πλήρη απογοήτευση στο βρετανικό κατεστημένο, ακόμα και στον ίδιο τον Τσώρτσιλ. Η απόφαση για πόλεμο ήταν τελικά μια προσωπική απόφαση του Τσώρτσιλ, μέσα σε κλίμα γενικής απογοήτευσης. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται, μάλλον, μια από τις αστοχίες της ταινίας: το ενεργητικό και ενθουσιώδες κλίμα που περιγράφεται ήταν δύσκολο να υπάρξει, αντίθετα κυριαρχούσαν η απογοήτευση και η κατήφεια. Και δεν χρειάστηκε βέβαια η σκηνή του μετρό, δεν χρειάστηκε δηλαδή να βρεθεί ο Τσώρτσιλ «ανάμεσα στον απλό λαό» για να πειστεί να μπει στον πόλεμο. Είχε πάρει τις αποφάσεις του – αλλά ήταν μόνος.

VII. Η Δουνκέρκη είναι όντως ένα μεγάλο σημείο καμπής. Τα σενάρια ότι ο Χίτλερ δεν θέλησε να ισοπεδώσει τα βρετανικά στρατεύματα κάνοντας μια κίνηση καλής θέλησης μάλλον δεν ευσταθούν. Το έκανε επειδή θέλησε να διασφαλίσει την κυριαρχία του προς το Νότο. Παρ' όλα αυτά, οι πιο αισιόδοξες εκτιμήσεις μιλούσαν για διαφυγή 45.000 βρετανών στρατιωτών. Ήταν οι ημέρες όπου «δεν υπήρχε παρά ελάχιστο φως παντού», σύμφωνα με την πετυχημένη έκφραση του Γκρήγγουντ. Οι μέρες κατά τις οποίες η Αμερική, κάτι που δεν φαίνεται ίσως στην ταινία με την έμφαση που θα χρειαζόταν, δεν ήθελε να παρέμβει στην πολεμική σύρραξη. Μια τέτοια εξέλιξη, η μη εμπλοκή δηλαδή των ΗΠΑ στις πολεμικές επιχειρήσεις, θα ισοδυναμούσε με όλεθρο, αφού θα σήμαινε σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή για το βρετανικό στράτευμα. Πάντως, η έξοδος τελικά από τη Γαλλία 250.000 βρετανών στρατιωτών ήταν ένα πρώτο φως.

VIII. Όντως, η συναισθηματική ιδιοσυγκρασία του Τσώρτσιλ, η «λογική του μπουλντόγκ», συγκρούστηκε με την ενστικτώδη ψύχραιμη λογική του Χάλιφαξ, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο σημαντικός ιστορικός του Β' Παγκόσμιου Πολέμου Ίαν Κέρσω. Παρ' όλα αυτά, κάτι που δεν

Library of Congress USA

προβάλλεται ιδιαίτερα στην ταινία, ο Τσώρτσιλ έδωσε περιθώριο στον Χάλιφαξ για διαπραγματεύσεις με τον Μουσοσολίνι, κυρίως για να απομονωθεί ο Χίτλερ. Μετά την κατάρρευση του Βελγίου και της Γαλλίας, δεν υπήρχαν άλλα περιθώρια.

IX. Τελικά, ο Χίτλερ έκανε μια «χλιάρη» πρόταση ειρήνης στις 19 Ιουλίου 1940, όμως πλέον η Μεγάλη Βρετανία, υπό την καθοδήγηση του Τσώρτσιλ, είχε πάρει την απόφασή της: θα πολεμούσε.

X. Και για το τέλος, ένα μικρό ιστορικό παρασκήνιο. Η ταινία επιμένει, αν και το κάνει με έξυπνο τρόπο, στην αγάπη του Τσώρτσιλ για το ποτό και τα πούρα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στον Λευκό Οίκο, το προσωπικό μιλούσε για τις «ώρες του Ουίνστον», τις ώρες δηλαδή που έπινε και κάπνιζε. Πέρα όμως από τους «αστικούς μύθους», φαίνεται ότι το ούισκι δεν το έπινε. Αντίθετα, ξέπλανε το στόμα του και μετά το έφτυνε. Του άρεσε όμως πάρα πολύ ένα... γερμανικό κρασί, το Hock, λευκό κρασί από το Ρήνο. Του άρεσε επίσης το dry martini, αλλά χωρίς βερμούτ και με Plymouth gin. Έπινε και άλλα, αλλά και με αυτά παίρνει κάποιος μια ιδέα για τα γούστα του.

Τελικά, *Η πιο σκοτεινή ώρα* είναι μια ταινία που σεβάστηκε την ιστορική πραγματικότητα; Δύσκολο να απαντηθεί. Προσωπικά, πολλές φορές αισθάνθηκα ότι πλησίαζε προς ένα καλό κινηματογραφικό κόμικς. Ακόμα και η στιβαρή ερμηνεία του Γκάρντ Ολντμαν εκτρεπόταν σε μια τέτοια κατεύθυνση, προσδίδοντας στον Τσώρτσιλ κάπως γκροτέσκα χαρακτηριστικά. Το δίλημμα και η απόφαση απεικονίζονται αρκετά πειστικά, αλλά με τρόπο που χάνεται το πλαίσιο και, το κυριότερο, δεν απεικονίζονται οι δύο κόσμοι που θα αναμετρηθούν: ο Παλιός Κόσμος τον οποίο εκπροσωπεί η αυτοκρατορική Μεγάλη Βρετανία και ο Νέος, ισοπεδωτικός και δολοφονικός Κόσμος της ναζιστικής Γερμανίας. Τίποτα εξ άλλου δεν επρόκειτο να είναι ίδιο την επόμενη ημέρα, ούτε για τους νικητές ούτε για τους ηττημένους. Από τον πόλεμο, η Γερμανία θα έβγαινε κατεστραμμένη, ενώ η Μεγάλη Βρετανία δεν θα ήταν πλέον Αυτοκρατορία. Ο Τσώρτσιλ, ένα τυπικό παράδειγμα του εκπροσώπου της Παλαιάς Τάξης Πραγμάτων, με την απόφασή του να βγει η Μεγάλη Βρετανία στον πόλεμο, ήταν εκείνη η προσωπικότητα που τη διέγραψε απολύτως. ■

και αντιφατικό τρόπο και οι μεν και οι δε, και οι φλογεροί υποστηρικτές της εξόδου της Βρετανίας από την Ε.Ε. και οι οργισμένοι αντίπαλοί τους, που ήθελαν και θέλουν την παραμονή της στις δομές και τους θεσμούς της ενωμένης Ευρώπης.

Νομίζουμε, ότι η πιο εύστοχη απάντηση είναι μιας φίλης μας που γνωρίζει καλά και την Αγγλία και τον ιστορικό Τσώρτσιλ. Κατά τη γνώμη της, στην πραγματικότητα, η επιστροφή του Τσώρτσιλ είναι μια κραυγή στη χειρότερη ιστορική στιγμή μετά τον πόλεμο για να δηλώσουν: «*εδώ είμαστε*». Η απομόνωση της μεγάλης χώρας από τον φυσικό της πολιτιστικό και γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης είναι ο τελευταίος σπασμός της Αγγλίας των πέντε θαλασσών σε ένα μεσαίου βεληνεκούς εθνικό κράτος. Κάτι που ίσως ποτέ δεν θα ήθελε ο νικητής του Β' Παγκόσμιου Πολέμου – και ηττημένος της μετά τον πόλεμο εποχής. Πάντως, τα έργα που ανασύρουν στην επικαιρότητα τον Τσώρτσιλ ως πολιτικό και ιστορικό ηγέτη, κραυγάζουν: «*Είμαστε πάντα εδώ*».

Τι είναι αυτό που μετατρέπει τον αυθεντικό πολιτικό Τσώρτσιλ σε ιστορικό ηγέτη Τσώρτσιλ; Ας βρούμε την απάντηση στα δικά του λόγια, καθώς ένας φίλος του διαβάζει το κείμενο που θα εκφωνήσει: Πώς μπορείς να λες ψέματα; Αναφέρεται στην ηρωική παράγραφο στην οποία, εμψυχώνοντας το λαό, λέει: «Σ' αυτόν τον πόλεμο δεν είμαστε μόνοι. Η Γαλλία και οι Κάτω Χώρες μάχονται ηρωικά». Γνωρίζει όμως ότι αυτά είναι παραμύθια. Αυτές οι χώρες ουσιαστικά έχουν παραδοθεί. Και τότε ο Τσώρτσιλ απαντά: «Είμαι υποχρεωμένος να διαποτίσω το λαό με το πνεύμα ενός αισθήματος που δεν γνωρίζει ότι διαθέτει».

Σε αυτή τη φράση συμπυκνώνεται η συμβολή ενός ηγέτη στην ψυχική ανάταση, στο δημοκρατικό ελεύθερο φρόνημα, στην εθνική αυτοπεποίθηση και στην ιστορική απόφαση ενός λαού. Ως χαρισματικός και αδιαμφισβήτητος μύστης με μια μυστική γλώσσα, με αρχέτυπες και παλλόμενες λέξεις, συνεγείρει το αίσθημα των πολιτών, αφυπνίζει ένα λαό με την περηφάνια και την αγάπη στην πατρίδα, με την αδιαπραγμάτευτη ταύτιση του λαού με το έθνος, την «Αυτοκρατορία», την Κοινοπολιτεία και τη δημοκρατία.

Αυτό το πατριωτικό αίσθημα για πολλά χρόνια είχε «υποταχθεί» από τις οικονομικές δυσκολίες της καθημερινότητας και την κοινωνική περι-

θωριοποίηση της συντριπτικής πλειονότητας του βρετανικού λαού, από τις ψευδαισθήσεις μιας κουρασμένης πολιτικής και κοινωνικής ελίτ, από την παρατεταμένη και πολύμορφη κρίση του Μεσοπολέμου.

Βεβαίως, στο βάθος υπήρχε ως αόρατη δύναμη η ανιστόρητη και κερδοσκοπική τύφλωση ενός οικονομικού κατεστημένου, που σώρευε πλούτο και προνόμια μέσω οικονομικών συναλλαγών με τη ναζιστική Γερμανία. Που ερωτοτροπούσε πολιτικά με τον ναζισμό του Χίτλερ και το φασισμό του Μουσοσολίνι για να αντιμετωπίσει με απροκάλυπτη βία και πολεμικό φανατισμό το φάντασμα του κομμουνισμού και για να τιθασεύσει τις επικείμενες πολιτικές και κοινωνικές εξεγέρσεις.

5.

Είναι σαφές ότι αυτό το κυρίαρχο πατριωτικό αίσθημα και το ελεύθερο δημοκρατικό φρόνημα των Βρετανών έχει τις ιστορικές του αντιστοιχίες με το ομόψυχο και το ομόθυμο Όχι των Ελλήνων και με τη θεναρή και επική αντίστασή τους ενάντια στο φασισμό του Μουσοσολίνι και το ναζισμό του Χίτλερ, με την πρωτόγνωρη αντίσταση της Σοβιετικής Ένωσης με αποκορύφωμα την εποποιία του Στάλινγκραντ, με την τελική απόφαση των ΗΠΑ, μετά την επίθεση της Ιαπωνίας στο Περλ Χάρμπορ, να εγκαταλείψει την ουδετερότητά της και να συμμαχήσει με τη Βρετανία και τη Σοβιετική Ένωση ενάντια στον φασιστικό και ναζιστικό Άξονα.

Μέσα από αυτά τα ορόσημα, με χιλιάδες μάχες στην Ευρώπη, στην Αφρική και την Ασία, με θυσίες εκατομμυρίων ανθρώπων (στρατιωτών και αμάχων), άλλαξε «ο ρους της Ιστορίας», τελείωσε νικηφόρα ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και αναδύθηκε μια νέα εποχή για τον κόσμο.

6.

Το μήνυμα της φράσης «*Είμαι υποχρεωμένος να διαποτίσω το λαό με το πνεύμα ενός αισθήματος που δεν γνωρίζει ότι διαθέτει*» δίνει ίσως απάντηση στο ερώτημα αν η ταινία είναι καλή ή όχι. Η ταινία είναι διαφορετική, είναι άλλη.

Η πιο σκοτεινή ώρα ηλεκτρίζει το θεατή, δίνει τις καρδιές με λέξεις και εικόνες, συγκλονίζει με μηνύματα τις ψυχές.

Ο Τσώρτσιλ, ως Ηγέτης (με το Η κεφαλαίο), ηλέκτρισε την κοινωνία ολόκληρη και εμψύχωσε τους βρετα-

νούς πολίτες με μια ιστορική και σκληρή υπόσχεση, που συνόψισε με τις λέξεις «*αίμα, δάκρυα, πόνο και ιδρώτα*». Αυτές οι λέξεις είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με μια στρατηγική νίκης και με ένα ανεπανάληπτο ιστορικό αποτύπωμα.

Τέλος, επιλέξαμε να κάνουμε συνδυαστικά ειδική μνεία στην ταινία *Their Finest*, με το μοναδικό συγκινησιακό φορτίο. Προβάλλει ως μια «μετα-ταινία», ένα «μεταφίλμ» με πρωταγωνιστές τους εκατομμύρια καθημερινούς Τσώρτσιλ, χωρίς αναφορές σε ηγέτες και επώνυμους πρωταγωνιστές. Εκατομμύρια άνθρωποι - πολίτες της διπλανής πόρτας αφηγούνται την πραγματική και μεγάλη Ιστορία με τις δικές τους διαδρομές, με τη ζωή τους, με τους αγώνες, τις θυσίες και τα δράματά τους, αλλά και με την πίστη τους στην πατρίδα, τη δημοκρατία, τις ελευθερίες και τα δικαιώματα.

Αυτή η «μετα-ταινία» αναδεικνύει στο προσκήνιο εκατομμύρια ανθρώπους να βιώνουν τη ζωή, τους φόβους, τις θυσίες και το θάνατο με περηφάνια και αξιοπρέπεια, να διατηρούν τις ευαισθησίες τους, την ανθρωπιά τους και την αλληλεγγύη προς τους άλλους, να ανανεώνουν την πίστη τους σε αρχές, αξίες, ιδέες και ιδανικά, με μουσική υπόκρουση τις σειρήνες, με σκηνικό τα καταφύγια και τα χαλάσματα των βομβαρδισμών, μες στην απόλυτη φτώχεια, εμπνεόμενοι από το «Ποτέ δεν θα παραδοθούμε», μαζί με τις συνακόλουθες ελπίδες τους. ■

1. *The Gathering Storm*. Τηλεοπτική ταινία παραγωγής 2002, σε σκηνοθεσία Richard Loncraine με τους Albert Finney (στο ρόλο του Τσώρτσιλ), τη Vanessa Redgrave (στο ρόλο της Κλέμι Τσώρτσιλ, τον Jim Broadbent κ.ά.

2. *Churchill*. Ιστορικό πολεμικό δράμα βρετανικής παραγωγής 2017, σε σκηνοθεσία Jonathan Teplitzky. Ο Brian Cox κρατά το ρόλο του Τσώρτσιλ, ενώ πρωταγωνιστούν ακόμα η Miranda Richardson και ο John Slattery.

3. *The Crown (Το Στέμμα)*. Τηλεοπτική σειρά, ιστορικό δράμα που περιστρέφεται γύρω από τις συγκρούσεις και την ιδιωτική ζωή της βασίλισσας Ελισάβετ Β' και τα γεγονότα που διαμόρφωσαν το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Δημιουργός: Peter Morgan. Πρωταγωνιστούν: Claire Foy, Matt Smith, Victoria Hamilton και στο ρόλο του Τσώρτσιλ ο John Lithgow. Η σειρά προβάλλεται από το Netflix και ήδη είναι στην τρίτη σεζόν.